

‘Shakespeare had genoeg van de woedende mannen’

Jeanette Winterson is een pleegkind en *The Winter's Tale* gaat over een vondeling. Dat trok haar aan in het stuk van Shakespeare. Ze koos het voor een coverversie.

Door **Hans Bouman**

CV JEANETTE WINTERSON

- 1959** Geboren in Manchester, op 27 augustus
- 1960** Geadopteerd door Constance en John William Winterson
- 1981** MA Engels, St. Catherine's College, Oxford
- 1985** *Oranges Are Not the Only Fruit* (Whitbread Prize)
- 1987** *The Passion*
- 1992** *Written on the Body*
- 1997** *Gut Symmetries*
- 2000** *The Power Book*
- 2004** *Lighthouse-keeping*
- 2006** Onderscheiden met de Order of the British Empire
- 2007** *The Stone Gods*
- 2011** *Why Be Happy When You Could Be Normal?*
- 2012** *The Daylight Gate*
- 2015** *The Gap of Time*

Ze is gek op coverversies, ‘omdat het altijd spannend is te zien wat een kunstenaar doet met het werk van een andere kunstenaar’. Dus toen Jeanette Winterson april vorig jaar van uitgeverij The Hogarth Press de vraag kreeg voorgelegd of ze mee wilde doen aan een reeks ‘hervertellingen’ van Shakespeare-toneelstukken, hapte ze meteen toe. En ze wist ook al meteen met welk stuk: *The Winter's Tale*.

‘Daarin speelt een meisje dat te vondeling is gelegd een hoofdrol. Ikzelf ben door mijn biologische moeder afgestaan aan een pleeggezin waar ik mij uiterst ongelukkig heb gevoeld en dat ik uiteindelijk ben ontvlucht. Ik heb mij altijd weeskind gevoeld. Van jongs af aan was ik erg gespitst op boeken over andere wezen, om zo meer te kunnen begrijpen van mijn eigen situatie. En natuurlijk bestaan er talloze verhalen over weeskinderen, van Huckleberry Finn, David Copperfield, Jane Eyre en Heathcliff tot Superman, Batman, Spiderman en Han Solo.’

Rond haar 16de stuitte Winterson op *The Winter's Tale*. Ze vond het geweldig dat Shakespeare niet terugschrok voor de pijn, de angst en het verdriet die onvermijdelijk deel uitmaken van het leven van een weeskind, maar daarnaast ruimte liet voor hoop. ‘Ik heb *The Winter's Tale* mijn hele leven als een talisman bij mij gedragen en heb het talloze malen herlezen. Dat kan met werkelijk grote teksten. Die zijn op een bepaalde manier telkens weer nieuw, want elke keer als je ze herleest ben jij een andere persoonlijkheid geworden: je hebt langer geleefd, meer meegemaakt, meer geleerd en dat breng je mee in het leesproces.’

Winterson besloot haar boek, getiteld *The Gap of Time* (*Het gat in de tijd*), in het heden te laten spelen. Shakespeares jaloerse koning werd bij haar een bankier, een alfamannetje dat zich master of the universe waant. De koningin werd een Franse zangeres, de jeugdvriend van de koning (en vermeende minnaar van de koningin) werd een ontwerper van computerspeltjes, enzovoort. De locaties Sicilië en Bohemen werden ingeruild

‘Ik heb *The Winter's Tale* mijn hele leven als een talisman bij mij gedragen’

voor Londen en Louisiana.

‘Ik was vijf maanden aan het schrijven toen ineens, in januari van dit jaar, een heel goede vriendin van mij, schrijfster Ruth Rendell, een hartinfarct kreeg. Ik zocht haar op in het ziekenhuis en omdat ze niet meer kon praten, vertelde ik maar over mijn boek. Toen ze enkele dagen daarna overleed, kon ik maandenlang niet schrijven. Totdat ik mij realiseerde

dat dat eigenlijk ongepast was: ik moest het boek waarover ik Ruth had verteld afmaken, dat zou ook zij hebben gevonden. Het boek is aan haar opgedragen en de scène waarin vondeling Perdita in het ziekenhuis bij haar stiefvader zit en denkt: ‘Ik hou van je en ik kan niets doen’, beschrijft letterlijk mijzelf aan het ziekbed van Ruth. Een roman is een wonderlijke vorm van alchemie. Hij is autonoom, maar bevat ook het leven van de schrijver.

‘*The Winter's Tale* en *The Gap of Time* gaan allebei over vrede sluiten met het verleden. Als je aan het bed zit van iemand die stervende is, denk je voortdurend aan het verleden, en ook aan wat de toekomst zal gaan betekenen. Dit boek zal daarom altijd heel dicht bij mij staan.’

***The Winter's Tale* behoort tot de** weinige Shakespeare-stukken waarin de auteur bewust pauzes heeft aangegeven, en die ook heel bewust gebruikt, aldus Winterson. ‘In de Elizabethaanse tijd werden toneelstukken in Londen in openluchttheaters uitgevoerd. Dat waren doorlopende voorstellingen. Ze begonnen ’s middags – ’s winters om twee uur, ’s zomers om drie uur – want er was geen verlichting. In het Globe Theatre pasten wel 3.300 mensen. Dat was ▶

SHAKESPEARE HERVERTELD

The Hogarth Shakespeare is een project van de ooit door Virginia en Leonard Woolf opgerichte uitgeverij The Hogarth Press. Ter gelegenheid van het 400ste sterfjaar van William Shakespeare (1564-1616) werd een aantal vooraanstaande auteurs gevraagd een bewerking te maken van een zelfgekozen toneelstuk van The Bard. Jeanette Winterson bijt het spits af met *The Gap of Time (Het gat in de tijd)*, een hervertelling van *The Winter's Tale*. Het volgende deel wordt Howard Jacobsons bewerking van *The Merchant of Venice*, getiteld *I Am Shylock*. Verder staan op stapel: *King Lear* door Edward St Aubyn, *The Taming of the Shrew* door Anne Tyler, *The Tempest* door Margaret Atwood, *Othello* door Tracy Chevalier, *Hamlet* door Gillian Flynn en *Macbeth* door Jo Nesbø.

► gigantisch: vandaag de dag biedt het Royal Opera House 2.200 plaatsen en de grote zaal van de Royal Shakespeare Company in Stratford iets meer dan 1.000.'

In die openluchttheaters heerste en beetje een sfeer zoals bij ons in het circus of bij een popconcert. Er liepen verkopers rond met bier, tabak en andere versnaperingen. Het publiek kletste en gooide soms dingen op het toneel.

'Vanaf 1600 kwamen de eerste overdekte theaters op en toen ontstonden ook de pauzes, niet in de laatste plaats omdat het in die theaters nogal stonk en mensen graag even wat frisse lucht wilden happen. Shakespeare realiseerde zich dat een pauze interessante dramatische mogelijkheden biedt. In *The Winter's Tale* laat hij bijvoorbeeld na de tweede pauze het personage Tijd zijn opwachting maken, compleet met zandloper. Tijd vertelt het publiek dat er sinds het vorige bedrijf zestien jaar zijn verstreken. Zestien jaar waarover we niets te horen krijgen, maar die cruciaal zullen blijken voor wat gaat volgen, omdat ze Leontes rijp hebben gemaakt afstand te nemen van zijn destructieve jaloezie.'

Ook Winterson heeft het fenomeen pauze in haar boek gebruikt. Niet alleen in de titel *The Gap of Time*, maar ook door het inlassen van twee korte hoofdstukken waarin de lezer uit het lopende verhaal wordt gehaald en wordt aangemoedigd tot reflectie en contemplatie.

Zoals gebruikelijk bij Shakespeare en zijn tijdgenoten, zijn in *The Winter's Tale* verhaallijnen verwerkt die afkomstig zijn uit andere werken. Zo speelde Shakespeare leentjebuurt bij het verhaal *Pandosto*, geschreven door zijn tijdgenoot Robert Greene (1558-1592), die op zijn beurt weer bij Chaucer in het krijt stond.

'Greene had veel kritiek op Shakespeare. Hij vond hem een slechte en slecht opgeleide schrijver, en noemde hem een *upstart crow*: iemand die pas net kwam kijken en links en rechts uit het werk van collega's stal om zo de top te bereiken. Shakespeare reageerde niet direct op die aantijging, maar bouwde Greenes drakerige verhaal bij wijze van fuck you om tot een superieur toneelstuk. Greene wordt vandaag de dag alleen nog herinnerd als de man die de term *upstart crow* bedacht voor de grootste toneelschrijver aller tijden.'

Shakespeares oeuvre kent diverse mannen wier jaloezie desastreuze gevolgen heeft, maar er is een belangrijk verschil tussen *The Winter's Tale* en bijvoorbeeld *Othello*. In *The Winter's Tale* is namelijk geen sprake van een kwade genius van buitenaf.

'Othello wordt opgestookt door zijn ondergeschikte Iago, die hem ten val wil brengen. Maar bij

HET ORIGINEEL EN DE COVERVERSIE

In *The Winter's Tale* (1610) verdenkt Leontes, koning van Sicilië, zijn vrouw Hermione van overspel met zijn jeugdvriend Polixenes, koning van Bohemen. Als Hermione een dochter baart, laat Leontes het kind – een bastaard, naar zijn overtuiging – te vondeling leggen. Uiteindelijk wordt het meisje, Perdita, in Bohemen grootgebracht door een herder. Zestien jaar later worden Leontes en Perdita met elkaar geconfronteerd. Winterson maakt van Leontes de hedendaagse Londense bankier Leo, die het hedgefonds Sicilia beheert. Hij laat zijn dochter te vondeling leggen in de New Orleans-achtige stad New Bohemia, waar ze opgroeit bij een caféhouder annex muzikant. In beide versies is het de jongere generatie die de fouten van de oudere moet herstellen.

Leontes komt de jaloezie van binnen uit. Shakespeare zegt in dit stuk wat Freud pas 300 jaar later zou vaststellen: de ware demonen en bedreigingen bevinden zich in je eigen geest.'

In *The Gap of Time* laat bankier Leo een camera installeren in de slaapkamer van zijn echtgenote MiMi. Omdat zijn klusjesman is vergeten een microfoon te installeren, heeft Leo alleen beeld, geen geluid. Dat gegeven, plus zijn gigantische jaloezie, doet hem de beelden van zijn echtgenote en zijn jeugdvriend Xeno die een gesprek voeren, op tamelijk absurdistische en voor de lezer alleszins hilarische wijze interpreteren als overspel.

'Leo gedraagt zich als een absolute *dickhead*, maar uiteindelijk wordt, net als bij Shakespeare, zijn tragiek duidelijk. Shakespeare toont ons dat je iets in een paar minuten kapot kunt maken, en dat het vervolgens ja-

'Het is geen toeval dat in zijn laatste toneelstuk een vrouw de draagster van de toekomst is'

ren duurt voordat de wonden zijn geheeld. De zestien jaar die daarvoor nodig zijn, betekenden in Shakespeares tijd nog veel meer dan voor ons. De levensverwachting was toen 45 jaar, dus we spreken over een derde van je leven.'

Toch is *The Winter's Tale* volgens Winterson een optimistisch stuk. 'In Shakespeares late toneelstukken, de Romances, waartoe onder meer dit stuk, *Cymbeline* en *The Tempest* worden gerekend, ligt het toneel aan het eind nu eens niet bezaaid met lijken. Nee, de hoofdpersonen overleven, worden vergeven en krijgen een tweede kans. Ik ben nu 56 en naarmate ik ouder word, worden vergeving en een tweede kans steeds belangrijker voor me. Ik ben een optimist, maar de tijd tikt door. Het is veel

gemakkelijker om je te vergissen dan om het bij het rechte eind te hebben en ik ben mij er steeds bewuster van geworden hoezeer we de grootmoedigheid en het geduld van anderen nodig hebben.'

Winterson heeft voor haar roman als motto een citaat van de Amerikaanse dichter Robert Lowell gekozen, waarin deze de inzichten bezingt die je na je vijftigste opdoet.

'Ouder worden is geweldig! Dat wordt veel te weinig op waarde geschat. We besteden 36 miljard pond per jaar aan cosmetische chirurgie, omdat we compleet gefixeerd zijn op ons lichaam. Maar hebben we niet ook zoiets als een geest, een ziel? Het is de taak van mensen die nadenken, die ideeën ontwikkelen, die schrijven, die over de wereld willen spreken en haar willen veranderen.'

Als er één verandering is die Winterson zou begroeten, is het een machtsverschuiving van mannen richting vrouwen. Zij ziet in *The Winter's Tale* aanwijzingen dat Shakespeare tegen het eind van zijn loopbaan als schrijver in dezelfde richting begon te denken.

'In dit toneelstuk zijn het drie vrouwen die de fouten van de mannen herstellen. *The Winter's Tale* is Shakespeares voorlaatste stuk. Ik geloof dat het geen toeval is dat hij in zijn laatste, *The Tempest* (1611), het personage Miranda de draagster van de toekomst maakt. Het is alsof Shakespeare definitief zijn vertrouwen in vrouwen stelt, dat hij genoeg heeft van de woedende mannen die altijd maar weer dood en verderf zaaien, en bij zichzelf zegt: *Let's see what the girls can do. Let them take it forward.*' ●

Jeanette Winterson: Het gat in de tijd

Vertaald uit het Engels door Lidwien Biekmann. Nijgh & Van Ditmar; 288 pagina's; € 19,99.

Jeanette Winterson: The Gap of Time

The Hogarth Shakespeare. Import Van Ditmar; 290 pagina's; € 16,95.